

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2010 | ÅRGÅNG 14

Bokförlaget THALES

Bengt Brülde: *Lyckans och lidandets etik*, Stockholm: Thales, 2009

I EN PASSAGE I *Wealth of Nations* sörjde Adam Smith den antika filosofins bortgång. Han menade att den var överlägsen den moderna, eftersom den studerade förutsättningarna för mänsklig lycka och hjälpte människan till ett bättre liv. Han menade att guldåldern gick mot sitt slut när filosofin hamnade under teologins herravälde. Då började den nonchalera välbefinnandet och inriktade sig i stället på att formulera hårda levnadsregler med krav på självupppoffring som kunde ge hopp om en plats i himmelriket.

Länge saknades intresset för välbefinnande även inom psykologin, där mental ohälsa stod i centrum. Om man går tillbaka till 1985 års upplaga av *Penguin dictionary of psychology* går den direkt från *haploid* till *haptic* utan att passera uppslagsordet *happiness*. Tumregeln var att för varje artikel om lycka i akademiska tidskrifter gick det hundra om olycka.

I dag är det emellertid svårt att undgå litteratur om lycka även om man försökte. Ämnet tycks vara på allas läppar. Buddhismens första ädla sanning är att allt är lidande och otillfredsställelse, men när Dalai Lama publicerar en bok om hur man bör leva får den titeln *Lycka! Handbok i konsten att leva*. Varje vecka publiceras en rejäl trave nya självhjälpsböcker som utlovar vägen till välbefinnande. Lyckan har blivit trendig, och av det skälet har intresset för den också avfärdats som ytligt, eller ännu värre, *amerikanskt*.

Men det vore lika korkat att avfärda den nya forskningen om lycka på grund av alla som hoppar på trenden som det vore att avfärda Tolkiens *Sagan om ringen* på grund av alla billiga kopior som fantasylitteraturen vimlar av. Det finns en oerhört spännande forskning om människans välbefinnande bakom denna våg, som delvis tar upp tråden från den antika filosofin. Hjärnforskningen, den positiva psykologin och undersökningar om vad folk själva säger om sina känslor har givit oss en väldig kunskapsmassa och det har börjat sätta spår i många discipliner.

Adam Smith skulle ha varit nyfiken om han hade sett hur det ger en ganska torftig utilitarism empiriskt kött på benen och förnyar in-

tresset för klassisk dygdetik. Ett exempel på hur fruktbar den empiriska lyckoforskningen kan vara är Bengt Brülde *Lyckans och lidandets etik*. Det som hade kunnat vara en tämligen blodfattig instruktion i hur lyckoprinciper formaliseras blir genom en massiv empirisk bas till en levande diskussion om lyckan och dess förutsättningar.

Boken har tre breda teman. Den inleds med en diskussion om vilken plats lyckan bör ha i livet och etiken och hur en rimlig lyckoprincip kan formuleras. Därefter kommer en empirisk beskrivning av vilka samhällsliga och individuella faktorer som befördrar lycka, och slutligen kommer en strategisk del, som avhandlar hur vi kan göra oss själva, våra medmänniskor och världen lyckligare.

Det är en spännande kombination där delarna förstärker varandra när det fungerar. På vägen får vi ta del av mycket matnyttigt, som att det är trevligare att umgås med kvinnor, enligt både män och kvinnor. Vi lär oss att välstånd och en individualistisk kultur gör oss lyckligare, medan utbildning och jämlikhet inte verkar göra det. Att vi har en homogen kultur är inte så viktigt som det ofta hävdas, och tidspress och stadsliv är inte så farligt som många tror. Här punkteras också gamla föreställningar om att vi behöver lite svärta i tillvaron för att uppskatta de lyckliga stunderna. Variationen och kontrasten kan också uppnås genom att olika former av välbefinnande avlöser varandra, påpekar Brülde.

Det är för det mesta både klokt och intressant, och det är lätt att instämma. Kanske lite för lätt, särskilt när lyckans roll i etiken ska definieras. Varje gång vägen delas i en konsekvent men kontroversiell stig och en mer kompromissande och konventionell, verkar Brülde välja den senare. Han tar en ren utilitarism som sin utgångspunkt men är väl medveten om alla klassiska invändningar mot den.

Den gör gällande att det är bättre med en värld med extremt många invånare på en låg (men ändå positiv) lyckonivå än en gle sare befolkning som är extremt lycklig. Utilitarismen tycks innebära att det är bättre att en person torteras än att resten av världen får utstå en plågsam frustration. Den rekommenderar oss att hålla lyckodroger i dricksvattnet eller i hemlighet mörda en eremit för att ge organ till fem älskade familjefäder, om det ökar lyckan.

Brülde svarar på sådana exempel med att modifiera lyckoprincipen, så att den inte strider för starkt mot våra intuitioner och moraluppfattningar. Inte för att dessa exempel bryter mot någon tydligt utmejslad princip som alltid har företrädare framför maximerandet av lyckan, utan för att det så uppenbart »verkar vara fel» att acceptera dem. På så vis blir lyckoprincipen försedd med väl många undantag och reservationer. Det gör den tilltalande, men det gör samtidigt att den förlorar i tyngd. Det är inte tydligt vad den rekommenderar oss att göra i enskilda fall om den kan sättas ur spel var gång det känns angeläget att göra det.

Jag kommer på mig själv med att längta lite efter en Torbjörn Tännsjö som kunde ställa frågan *varför* vi inte ska hålla droger i dricksvattnet eller mörda eremiter. Våra intuitioner och principer kanske bara är formade av en värld som inte begrep den rätta etiken, och då kanske vi bör bortse från dem?

Till Brüldes försvar kan sägas att hans modererade lyckoprinciper ligger så nära våra vardagsintuitioner att den säkert ändå kan vara mer användbar än en mer konsekvent, men bisarr variant. Det är exempelvis något mycket jordnära och tilltalande med en analys som säger att det är rimligt att vi i första hand bryr oss om oss själva och våra närmaste eftersom det är så vi faktiskt fungerar, och inte börjar med att önska sig en annan människa. Men om tillräckligt många utgångspunkter och principer är så viktiga att de kan blockera ett maximerande av lyckan blir man till slut frestad att ställa frågan om vi inte lika gärna kan byta paradigmen och säga att det primära är någon slags dygdeprincip eller deontologisk teori, och att de ska tillämpas så länge det inte leder till allt för stort lyckoavbräck.

När Brülde beskriver lyckans empiri och förklarar hur vi kan öka lyckan för oss själva och andra står han emellertid på bergfast grund. Den effektiva sammanfattningen av den omfattande litteraturen tillhör det bästa jag har läst på området och författaren sällar skickligt agnarna från vetet i den enorma mängd statistik och självhjälpstips som lyckovågen har givit upphov till. Det är en genomgång som kan rekommenderas alla som vill sätta sig in i ämnet.

Möjligen kunde man önska sig lite mer lukt och smak, och det

gäller i hela boken. Det är svårt att göra detta ämne levande och begripligt för en bredare allmänhet utan en stor mängd exempel – personliga, litterära eller populärkulturella. Jag visste t.ex. knappt att det går att skriva om frågan om det är värre att tro att man är bedragen om man verkligen är det eller om man inte är det, utan att nämna Shakespeares Othello. Ett sådant sätt att skriva gör en mottaglig för kritik om att det blir anekdotiskt, men om det är exempel som illustrerar viktiga teser och statistiska samband ska man inte låta sig rubbas av det.

Mer problematiskt är att den stringens som präglar Brüldes genomgång av forskningen om lycka inte följer med till kapitlet om politiska strategier för att göra världen lyckligare, vilket i hög utsträckning handlar om hur vi kan göra fattiga länder rikare. Att det avsnittet är annorlunda medger han själv, han kallar det »ett slags karta som kan hjälpa världsförbättraren att orientera sig» och förslagen utsätts inte för »närmare kritisk granskning».

Men det blir ändå inte någon bruttolista. Det handlar mycket om bistånd, miljöskydd och uppluckrade läkemedelspatent, medan flera av de förslag som anses viktigast bland ekonomer saknas fullständigt. Här finns inget om vikten att ge fattiga äganderätt till sin mark eller ökad frihet att invandra till rika länder, vilket skulle innebära att väldiga summor remitterades till hemländerna. Uppfattningen att omfattande frihandel skulle gynna fattiga länder avfärdas på ett väldigt lättvindigt vis.

Urvalet av förslag förklaras aldrig. Att det är så snävt hade kunnat förklaras med att Brülde ville sprida kunskapen om vad just lyckoforskare ansåg, men rekommendationerna hämtas från alla möjliga håll, inklusive tankesmedjor och aktivister. Det finns ingen gemensam nämnare, utom att förslagen är av »rödgrön» karaktär, som Brülde själv konstaterar. Det är möjligt att urvalet speglar hans egna politiska preferenser, men då borde det framgå och då skulle de kräva en tydligare argumentation och inte bara presenteras som den meny som världsförbättrare har att välja från.

Finns det inte exempelvis en risk att de klimattullar Brülde nämner skulle göra fattiga länder fattigare eller att de skulle kunna leda till

handelskrig? Är inte risken stor att de miniminivåer han vill införa för löner och arbetsmiljö i fattiga länder gör att de minst produktiva skulle bli arbetslösa? Det finns säkert goda argument mot dessa invändningar, men problemet är att Brülde inte ens nämner invändningarna.

Mitt bland alla snabba lösningar saknas också ett dynamiskt och långsiktigt perspektiv. Just nu revolutionerar mobiltelefonin kommunikationer och näringsliv i fattiga länder. Den gör det möjligt att integrera marknader, skapa effektiva distributionssystem, knäcka lokala monopolister och föra över pengar på ett säkert vis. En omtalad studie menar att tio extra mobiltelefoner per hundra invånare ger ett fattigt land en extra tillväxt på 0,8 procentenheter årligen. Det är en fantastisk anti-fattigdomsteknologi.

En förutsättning för att vi alls ska ha mobiltelefoni är den tillväxt och tekniska utveckling som rika länder har haft. Tillväxten har gjort att resurser har använts så effektivt att det har uppstått utrymme att satsa på forskning, utbildning och utveckling av ny teknik. Det förutsatte också att det fanns en tillräckligt stor krets rika människor i väst som var villig att betala hutlösa summor för de första mobilmodellerna så att kapital strömmade in i branschen och priserna kunde pressas till dagens nivåer som gör att 3,6 miljarder människor kan ha råd med dem.

Många av de tekniker som minskar fattigdom och ohälsa i världen i dag har en liknande bakgrund. Tänk om det bästa sättet att förbättra livet för fattiga är fortsatta ekonomiska och tekniska framsteg i den rika världen som gör att grön teknik, nanoteknik och bioteknik utvecklas och blir överkomlig även där? Blotta tanken är i alla fall ett nödvändigt komplement till det i boken nämnda förslaget att västvärlden kan förbättra världen genom att minska vår levnadsstandard.

Men detta är inte något bärande avsnitt och det förtar inte intrycket av de andra. Om teorin om att vi behöver svärtan för att se det ljusa i tillvaron hade varit korrekt hade vi kunnat säga att detta kapitel får oss att urskilja värdet av de andra desto tydligare.

→

Johan Norberg